

Małgorzata Czerwińska
(Gdańsk)

PROFESOR SWIETŁANY MUSIJENKO ŻYWOT I SPRAWY

Swietłana Musijenko jest nie tylko profesorem, osobą o wielkim dorobku jako badaczka literatury, wykładowczyni i promotorka młodej kadry filologicznej oraz organizatorka kształcenia uniwersyteckiego i życia naukowego. Jest także żywym wcieleniem idei pobratymstwa czterech narodów i kultur słowiańskich: białoruskiego, polskiego, rosyjskiego i ukraińskiego. Wymieniam je w porządku alfabetycznym – znajdujemy się przecież w świecie filologii. Chcąc mówić o obecności tych czterech narodów i kultur w życiu i pracy prof. Musijenko muszę jednak przejść od porządku alfabetycznego do chronologicznego – ale i to jest uzasadnione, bo pisząc o dokonaniach prof. Musijenko znajdujemy się również w świecie historii literatury, która choć się na chronologii nie kończy, nie może się obyć bez jakiegoś odniesienia do jej porządku.

Z urodzenia Swietłana Musijenko jest Ukrainką. Takiej narodowości byli oboje jej rodzice, na Ukrainie przyszła na świat (w Krasnoarmiejsku, dnia 30 sierpnia 1939 roku) i ukraińskiego języka nauczyła ją w domu matka. Ojciec już nie mógł w brać udziału w wychowaniu małej Swietłany, zginął w czasie wojny, gdy była kilkuletnim dzieckiem. Pytana o to, kim jest, zawsze określa siebie jako Ukrainkę. Jednak jej wykształcenie, koleje losu i działalność zawodowa wprowadziły ją w trzy pozostałe, wymienione wyżej kultury słowiańskie. Studiowała w stolicy Białorusi, w Mińsku (młodszym czytelnikom może trzeba przypomnieć, że była to jedna z „socjalistycznych republik” ówczesnego Związku Radzieckiego), a za przedmiot studiów wybrała filologię rosyjską. W roku 1963 została absolwentką Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu w Mińsku. Od tego też roku datuje się jej kontakt z wybitnym rosyjskim badaczem literatury polskiej prof. Wiktorem Choriewem i jego szkołą naukową, kształtującą się latami w moskiewskim Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki (wówczas w Akademii Nauk ZSRR, obecnie w Rosyjskiej Akademii Nauk). Wpływ prof. Choriewa w istotny sposób oddziaływał na rozwój naukowy młodej adeptki filologii, a w konsekwencji na stworzone przez nią później grodzieńskie środowisko polonistyczne.

Początkowo nadal kształciła się w Mińsku, odbywając w latach 1964 – 1967 na swej macierzystej uczelni aspiranturę, czyli studia doktoranckie. W trakcie tych studiów jej zdolności i postępy w nauce sprawiły, że uzyskała roczny staż na Uniwersytecie Warszawskim. Była już wówczas zdecydowana zajmować się literaturą polską i pobyt na warszawskiej uczelni posłużył przede wszystkim poznaniu literatury współczesnej. Namiętnie chodziła też do teatru, ta sztuka była jej zawsze bliska. Jeszcze przed maturą marzyła o tym, by zostać aktorką – i z pewnością jej dar naśladowania, poczucie humoru i żywiołowy temperament stwarzały dobre szanse ku temu. Ale mama młodej Swietłany była tym planom przeciwna i wyperswadowała córce aktorskie marzenia. I chwala Bogu, bo w Rosji, na Białorusi i Ukrainie aktorek nie brakuje – a polonistyki w Grodnie bez niej by nie było. Skończyło się więc na roli widza we wszystkich możliwych teatrach: Warszawy, Moskwy i każdego innego miasta, gdzie Swietłanie Filipownie zdarzyło się bywać.

W trakcie tamtego stażu nawiązała też w Warszawie pierwsze polskie znajomości i przyjaźnie. Odwiedziła również Gdańsk i ówczesną Wyższą Szkołę Pedagogiczną. Po dwudziestu latach na konferencji w Białymstoku kontakt ten odnowił się jakby nigdy nie było żadnej przerwy i wkrótce zaowocował trwałą współpracą polonistyki grodzieńskiej i gdańskiej.

Najpierw jednak po skończeniu aspirantury młoda badaczka musiała podjąć pracę. Zatrudniono ją w 1967 roku w Grodnie, gdzie istniała wówczas Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Janki Kupały, przekształcona 1978 roku w Państwowy Uniwersytet Grodzieński pod patronatem tego samego poety. Pracując na tej uczelni Swietłana Musijenko równocześnie przygotowywała rozprawę doktorską pod kierunkiem prof. Choriewa. Po obronie pracy na temat (podaję w przekładzie polskim) *Gatunkowo-stylistyczne poszukiwania w prozie polskiej lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku* uzyskała w 1972 roku stopień doktora w moskiewskim Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki. Po czterech latach, w 1976 roku, na mocy decyzji Wyższej Komisji Atestacyjnej ZSRR w Moskwie została docentem.

Młoda badaczka wykładała w Grodnie literaturę powszechną, oczywiście z uwzględnieniem polskiej, z czasem obok tych zajęć komparatystycznych udało się jej wprowadzić osobny wykład monograficzny z literatury polskiej. W swej pracy naukowej na wiele lat skupiła się szczególnie na twórczości i biografii Zofii Nałkowskiej z lat dwudziestych XX wieku, kiedy pisarka mieszkała przez pewien czas w Grodnie jako żona pułkownika Jura-Gorzechowskiego, stacjonującego w grodzieńskim garnizonie. Swietłana Musijenko przez szereg lat wnikliwie studiowała powieści, dzienniki i publicystykę autorki *Granicy*, przede wszystkim te, które powstały w Grodnie lub związane były z tym miastem jako miejscem akcji i tłem powieściowych wydarzeń, jak esej *Grodno*, artykuł *Tam, gdzie żyła i tworzyła Eliza Orzeszkowa*, tom nowel *Ściany świata*, powieści *Niedobra miłość*, *Granica*, *Węzły życia*, *Dzienniki 1918–1929*.

W trakcie tych studiów badaczka odnalazła nieznanie wcześniej materiały archiwalne dotyczące pobytu pisarki w Grodnie, jej pracy w organizacji „Patronat”, zajmującej się opieką nad więźniami oraz działalności na rzecz komitetu zabiegającego o upamiętnienie w Grodnie dzieła i osoby Elizy Orzeszkowej. Owocem tej pracy stała się książka *Творчество Зofьи Налковской (Twórczość Zofii Nałkowskiej)* wydana w 1989 roku w Mińsku jako pierwsza w Związku Radzieckim monografia poświęcona tej polskiej pisarce. Nie był to jedyny rezultat wieloletnich studiów poświęconych Nałkowskiej i jej roli w kulturalnej tradycji Grodna. Wydanie książki nie stanowiło też jedynego ważnego wydarzenia w dziejach grodzieńskiej polonistyki. Dziś, patrząc z wieloletniej perspektywy widzimy, że rok 1989 stanowił czas wyjątkowo urodzajnych „żniw”, wieńczących długie lata prac prof. Swietłany Musijenko na różnych polach.

16 maja 1989 roku rozpoczęła się pierwsza w historii grodzieńskiego uniwersytetu międzynarodowa konferencja naukowa pod tytułem „Twórczość Zofii Nałkowskiej i literatury słowiańskie”, w której uczestniczyli naukowcy z Rosji, Białorusi, Gruzji i Polski (materiały ukazały się w formie książkowej w 1991 w Mińsku). Nazajutrz po konferencji, 17 maja, otwarto na Uniwersytecie Muzeum Zofii Nałkowskiej i na domu, w którym niegdyś mieszkała, odsłonięto pamiątkową tablicę, ozdobioną piękną płaskorzeźbą, przedstawiającą głowę pisarki. Prof. Musijenko opracowała koncepcję Muzeum i zgromadziła większość z pamiątek (a nawet po części osobiście sfinanso-

wała ich zakup), a także odnalazła dom, mieszczący się na ulicy Akademickiej 15. Trafność identyfikacji domu w pobliżu koszar, w którym na pierwszym piętrze mieszkała z mężem pisarka, potwierdził świadek tamtych czasów, niegdysiejszy mieszkaniec Grodna, znajomy i współpracownik pisarki z lat jej działalności w „Patronacie”, pan Stanisław Ziemak, wspomniany przez Nałkowską w jej *Dziennikach*. Tak więc muzeum grodzieńskie powstało wcześniej, niż otwarte w 1990 roku Muzeum im. Zofii i Wacława Nałkowskich „Dom nad łąkami” w Górkach Wołomińskich pod Warszawą, i do tej pory jest jedyną taką placówką poświęconą wyłącznie pisarce.

Pracując nad monografią o autorce *Granicy* badaczka równocześnie prowadziła starania o utworzenie na Uniwersytecie Grodzieńskim placówki naukowej i edukacyjnej, poświęconej studiom polonistycznym. Katedra Filologii Polskiej na tej uczelni została otwarta również w 1989 roku, rozpoczynając instytucjonalne istnienie polonistyki grodzieńskiej. Kierownictwo powierzono organizatorce, czyli będącej wówczas docentem Swietłanie Musijenko.

W tym samym roku Katedra rozpoczęła stałą międzynarodową współpracę naukową i dydaktyczną z Wyższą Szkołą Pedagogiczną (dziś Uniwersytetem Pedagogicznym) w Krakowie. Od roku 1990 trwa taka sama współpraca z Uniwersytetem Gdańskim. W latach późniejszych nawiązana została współpraca z Akademią Podlaską w Siedlcach (gdzie prof. Musijenko przez kilka lat wykładała jako profesor zatrudniony na etacie), a następnie z Uniwersytetami w Łodzi i Białymstoku. Wśród rosyjskich ośrodków polonistycznych Katedra współpracuje od początku swego istnienia z Instytutem Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Rosyjskiej Akademii Nauk. Działalność edukacyjna Katedry polega na prowadzeniu pełnych, pięcioletnich studiów filologicznych. Pierwsi absolwenci ukończyli studia w roku akademickim 1993/1994, a w ciągu całych dwudziestu lat kierowania Katedrą przez prof. Musijenko, tj. do roku 2010, grodzieńska uczelnia wykształciła 508 młodych polonistów.

W 1992 roku otwarto w Katedrze studia doktoranckie. Wśród ośmiu obron, które odbyły się do 2008 roku, pięć zostało przeprowadzonych przez doktorantów prof. Swietłany Musijenko. Tematyka tych prac doktorskich świadczy o różnorodności zainteresowań naukowych w promotorskiej działalności twórczyni grodzieńskiej polonistyki. Oto ich lista (w tłumaczeniu polskim): H. Bilutenko, *Romantyczna gawęda szlachecka w polskiej prozie lat 1830–1863 (geneza i swoistość ideowo-artystyczna)*; E. Pańkow, *Esej w literaturze polskiej lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku i twórczość Tadeusza Brezy*; A. Brusiewicz, *Elementy kultury białoruskiej w twórczości Adama Mickiewicza okresu wileńsko-kowieńskiego*; O. Pańkowa, *Mit i realność w twórczości Wacława Berenta*; S. Gonczar, *Mit Napoleona w literaturze francuskiej, polskiej i rosyjskiej XIX wieku*. Wszystkie przewody były przeprowadzone na Państwowym Uniwersytecie w Mińsku. Rozwój naukowy kadry zatrudnionej w Katedrze przyczynił się do tego, że od roku 1999 grodzieńska polonistyka uzyskała prawo prowadzenia prac magisterskich i nadawania stopnia magistra filologii polskiej.

Prof. Musijenko nie ogranicza swych zainteresowań dydaktycznych do kształcenia uniwersyteckiego. Doskonale zdaje sobie z tego sprawę, że o rozwoju polonistyki na Grodzieńszczyźnie trzeba myśleć nadal w kategoriach pracy u podstaw. Dlatego podjęła inicjatywę przygotowania podręczników i programów szkolnych do nauczania języka i literatury polskiej w szkołach na Białorusi. W efekcie współpracy polonistów grodzieńskich

z grupą pracowników Uniwersytetu Gdańskiego powstał i został wydany przez Ministerstwo Edukacji w Mińsku pierwszy w dziejach białoruskiej oświaty podręcznik dla szkół z językiem polskim na Białorusi (*Historia literatury polskiej*, tomy 1-3, Mińsk 1997–2000) obejmujący wypisy z literatury polskiej od średniowiecza do współczesności wraz z syntetycznymi charakterystykami poszczególnych epok i biografiami najważniejszych pisarzy.

Osobny i bardzo ważny nurt działalności prof. Musijenko stanowi organizowanie (z pomocą pracowników Katedry) międzynarodowych konferencji naukowych poświęconych problematyce porównawczej literatur: polskiej, białoruskiej i rosyjskiej. Myślenie w kategoriach komparatystycznych, właściwe naukowej działalności prof. Musijenko, stało się także istotną cechą pracy grodzieńskiej polonistyki w ogóle. Odbyło się kilkanaście takich międzynarodowych konferencji. Szczególnie wiele miejsca zajmowała w nich i zajmuje twórczość pisarzy polskich bezpośrednio związanych z Grodnem, Grodzieńszczyzną i Nowogródzczyzną: Elizy Orzeszkowej, Zofii Nałkowskiej, Adama Mickiewicza i pomniejszych autorów. Po każdej z konferencji ukazywały się drukiem tomy materiałów, stanowiących trwałą fundament wiedzy o literaturze polskiej, dostępnej i popularyzowanej na terenie Republiki Białoruś.

Wyjątkowe znaczenie w tym kontekście posiada pięciotomowy zestaw referatów, będących plonem międzynarodowej konferencji z okazji dwustulecia urodzin Adama Mickiewicza („Adam Mickiewicz i kultura światowa”, maj 1997), w której wzięło udział ponad stu uczestników z wielu krajów Europy (oprócz Białorusi i Polski także z Litwy, Rosji, Ukrainy, Francji, Włoch i Szwajcarii). Kolejna konferencja poświęcona Mickiewiczowi, tym razem związana z 150 rocznicą śmierci poety, odbyła się we wrześniu 2005 roku jako część międzynarodowego projektu pod protektoratem UNESCO, obejmującego Białoruś, Polskę, Włochy, Niemcy, Francję, Szwajcarię i Turcję. Konferencjom organizowanym w Grodnie z reguły towarzyszą objazdy miejsc związanych z życiem polskich pisarzy XIX i XX wieku na terenie obecnej Białorusi. Wielu zagranicznych referentów, przyciąganych ciekawą tematyką kolejnych spotkań, wracało do Grodna szereg razy, wiedząc, że zawsze czeka ich niezwykle serdeczna, przyjazna atmosfera, inspirowana przede wszystkim bujną i witalną osobowością pani profesor Swiętłany Musijenko. W tym nurcie działalności trzeba też wyróżnić udział prof. Musijenko w wieloletniej współpracy grodzieńskiej uczelni z Uniwersytetem w Białymstoku, ujętej w cykl konferencji i publikacji „Drogi ku wzajemności”.

Wśród tylu różnych zatrudnień organizacyjnych i dydaktycznych grodzieńska badaczka nie zaniedbywała własnej pracy naukowej. Przybywały kolejne referaty, wygłaszane na krajowych i zagranicznych konferencjach (oprócz Polski i Rosji także na Ukrainie, w Słowenii i Szwajcarii), a także artykuły, publikowane w czterech wiadomych słowiańskich językach. Ważnym etapem kariery naukowej był następny stopień awansu, mianowicie habilitacja, uzyskana w 1993 roku w moskiewskim Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk na podstawie rozprawy *Реалистический роман в польской литературе 20-х – 30-х гг. (Powieść realistyczna w literaturze polskiej lat dwudziestych i trzydziestych)*. W ślad za tym przyszło nadanie tytułu profesora przez Kolegium Atestacyjne Ministerstwa Edukacji Republiki Białoruś. W 2003 roku ukazała się w Grodnie druga książka badaczki, monografia *Реалистический роман в польской литературе межвоенного двадцатилетия (20-30-е гг. XX в.), Powieść realistyczna w literaturze polskiej dwudziestolecia międzywojennego (lata dwudzieste i trzydzieste XX wieku)*.

Prof. Musijenko uczestniczyła we wszystkich dotychczasowych Kongresach Polonistyki Zagranicznej (Warszawa 1998, Gdańsk 2001, Poznań 2006, Kraków 2008, Opole 2012) oraz dwukrotnie w międzynarodowych Kongresach Sławistów (Kijów i Lublana).

Jej najnowszą inicjatywą stało się powołanie Międzynarodowego Instytutu Adama Mickiewicza jako organizacji o charakterze naukowo-badawczym i edukacyjno-popularyzatorskim z udziałem przedstawicieli środowisk polonistycznych z Białorusi, Rosji i Polski. Siedziba Instytutu znajduje się na Państwowym Uniwersytecie Grodzieńskim. Po dwudziestu latach kierowania Katedrą prof. Musijenko zrezygnowała z tej funkcji w przekonaniu, że nadeszła pora na pokoleniową „zmianę warty”, jednak nadal pozostaje zatrudniona na Uniwersytecie w pełnym wymiarze jako profesor zwyczajny, prowadząc pracę naukową i dydaktyczną. Z właściwym sobie poczuciem humoru powiada, że pracuje teraz jako „szeregowy profesor”.

Gdyby chcieć dokładnie wyliczyć wszystkie publikacje (oprócz wymienionych dwu monografii książkowych blisko dwieście artykułów w czterech językach i szereg zredagowanych tomów zbiorowych), wszystkie przyznane godności i nadal pełnione ważne funkcje w najwyższych oficjalnych gremiach dotyczących form życia naukowego na Białorusi, trudno byłoby uwierzyć, że to dorobek mieszczący się w jednej biografii. Profesor Swietłana Musijenko to dziś osoba-instytucja. Wszyscy, którzy poznali ją bliżej, wiedzą dobrze, że jest jednocześnie osobą bardzo wrażliwą, a zarazem bardzo energiczną. Mówi o sobie (ze śmiechem) „Jestem kobietą emocjonalną!”, ale ciepły uścisk jej dłoni, zawsze gotowej do pomocy, ma w sobie też siłę osoby, zaprawionej w pokonywaniu przeszkód.

Ciekawe, czym jeszcze zaskoczy nas Swietłana Musijenko?